

А. В. Роговий,
д. е. н., професор, професор кафедри туризму,
Національний університет "Чернігівська політехніка"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5445-214X>
Ю. В. Євтушенко,
к. е. н., докторант кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національний університет "Чернігівська політехніка"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1029-0625>
Я. В. Півень,
аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національний університет "Чернігівська політехніка"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-1178-4440>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.5.38

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

A. Rogoyi,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department
of Tourism, Chernihiv Polytechnic National University
Yu. Yevtushenko,
PhD in Economics, Doctoral candidate of the Department of Finance,
Banking and Insurance, Chernihiv Polytechnic National University
Ya. Piven,
Postgraduate student of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Chernihiv Polytechnic National University

FINANCIAL MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN UKRAINE

У статті розглянуто основні теоретичні аспекти реалізації фінансового механізму державно-приватного партнерства. Мета статті — дослідження основних теоретико-методологічних положень формування фінансового механізму державно-приватного партнерства в Україні. На основі узагальнення основних підходів до розуміння сутності фінансового механізму ДПП виокремлено його основні характеристики. Запропоновано визначення фінансового механізму ДПП та деталізовано його структуру. Класифіковано основні інструменти фінансового механізму ДПП та обґрунтовано систему принципів його реалізації. Визначено, що в основі реалізації фінансового механізму ДПП знаходиться синергетична взаємодія джерел фінансування проєкту, що забезпечує спільність відносин держави й бізнесу. Обґрунтовано, що за економічною природою фінансовий механізм ДПП є не простим додаванням його конструктивних елементів, а комплексною взаємодією економічних ресурсів, інтересів, мотиваційних чинників та повноважень і відповідальності партнерів.

The article examines the main theoretical aspects of implementing the financial mechanism of public-private partnership. The purpose of the article is to study the main theoretical and methodological provisions of the formation of the financial mechanism of public-private partnership in Ukraine. The main characteristics have been highlighted based on the generalization of the main approaches to understanding the essence of the PPP financial mechanism. The definition of the PPP financial mechanism has been proposed and its structure has been detailed. It has been substantiated that it is expedient to define the PPP financial mechanism as a system of financial levers, methods and tools for project

implementation, which are characterized by completeness, openness and control over the implementation of the financial obligations of both parties in accordance with the concluded PPP contracts. The system of principles of its implementation has been substantiated. The main strategic instruments of the financial mechanism have been classified and the following groups have been distinguished: instruments of development and financial support of PPP projects; tools used to equalize interregional disparities; instruments of indirect financial support based on the involvement of financial resources of all project partners. According to the point of the stages of implementation of the PPP financial mechanism, the following elements of this process have been distinguished: — the PPP project financing mechanism; — the motivational mechanism for a private partner formed on the basis of compensation. It has been determined that the basis of the implementation of the PPP financial mechanism is the synergistic interaction of project financing sources, which ensures the commonality of relations between the state and business. It has been noted that the priority mechanism is the mechanism of financial support. On its basis, it becomes possible to determine the level of economic efficiency and financial potential of the project, since financial support allows you to determine and predict the possibility of achieving a certain degree of project efficiency for both participants.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, державна економічна політика, фінансовий механізм, проєкт, фінансові інструменти.

Key words: public-private partnership, state economic policy, financial mechanism, project, financial instruments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Активізація відносин державно-приватного партнерства в Україні та його ефективне використання в якості інструментів фінансування державних проєктів є одним із пріоритетних напрямків розвитку галузей національної економіки в умовах війни та повоєнного відновлення. Мета використання зазначеного інструменту полягає у створенні сприятливих умов та можливостей реалізації спільних проєктів бізнесу та держави. Трансформація суспільно-економічних відносин, зміна економічних, соціальних та політичних пріоритетів формують нові вимоги до органів державної влади щодо розробки діючих фінансових механізмів, які здатні стимулювати розвиток господарюючих суб'єктів економіки, що обумовлює актуальність даної тематики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження теоретико-методологічних аспектів розвитку державно-приватного партнерства є важливим у подальшому становленні партнерських відносин влади та бізнесу, враховуючи специфіку фінансового механізму ДПП. Пріоритет у сучасних наукових напрацюваннях надається аналізу теоретичних аспектів сутності ДПП, можливостям адаптації зарубіжного досвіду, дотриманню інтересів всіх учасників відносин. Так, серед провідних дослідників питань становлення державно-приватного партнерства в Україні доцільно назвати В. Ємельянова [1], М. Забаштанського [2], І. Запатріну [3], І. Косач [4], С. Львовича [5], І. Нейкову [6], Г. Тарасюк [7], П. Шилепницького [8] та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕДОСЛІДЖЕНИХ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Проте додаткової актуальності набувають питання, пов'язані з теоретичними аспектами розробки й реалі-

зації фінансового механізму та визначенні перспективних напрямків вирішення проблем, що перешкоджають ефективній реалізації проєктів у сфері державно-приватного партнерства.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — дослідження основних теоретико-методологічних положень формування фінансового механізму державно-приватного партнерства в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Гене́за відносин державно-приватного партнерства розпочинається із використання його як інструменту компенсації недоліків ринкової системи, тобто партнерство держави та бізнесу виконує функції розвитку, стимулювання інновацій, впровадження інфраструктурних проєктів, ефективного використання бюджетних ресурсів. Саме на цьому аспекті акцентується увага при визначенні фінансового механізму державно-приватного партнерства в нормативно-правовій базі країн світу, зокрема й України [9]. Досвід застосування інструментів ДПП в Україні та інших країнах світу достатньо широкий, проте найбільшу розповсюдженість проєкти ДПП мають у будівельній галузі, комунально-енергетичному середовищі, сфері транспорту та сфері надання соціальних послуг. На думку багатьох дослідників, державно-приватне партнерство є ефективним та якісно новим інструментом залучення інвестицій, оскільки це сприятиме як безпосередньо зростанню економіки держави та регіонів, так і розвитку соціально важливої інфраструктури.

Узагальнюючи основні підходи до розуміння фінансового механізму ДПП, доцільно виокремити наступні характеристики:

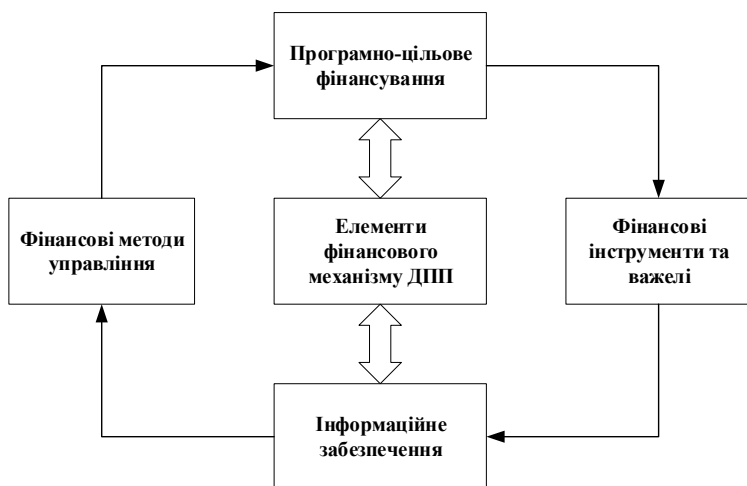

Рис. 1. Структура фінансового механізму ДПП

Джерело: сформовано за [8—10].

- основними елементами фінансового механізму є держава та приватний бізнес;
- взаємодія зацікавлених сторін відбувається на офіційних юридичних засадах;
- характер взаємодії суб'єктів механізму є рівноправним, публічним та орієнтованим на громадськість;
- у процесі реалізації механізму консолідується фінансові ресурси обох сторін;
- ризики реалізації механізму, можливі витрати та отримані вигоди розподіляються між суб'єктами механізму у визначених пропорціях.

Процес формування та реалізації фінансового механізму ДПП визначається специфікою інституційних відносин в ході реалізації конкретного проєкту. Найчастіше ДПП використовується як інноваційний спосіб фінансування великих проєктів, що мають стратегічне державне значення. Ця специфіка враховує:

- об'єкту та предметну область реалізації проєктів ДПП, а саме власність держави або муніципального утворення, що задіяні до реалізації проєкту;
- реалізацію проєкту на контрактних засадах, завдяки чому механізм та інституційна взаємодія бізнесу та органів державної влади отримує нормативно-пра-

вове закріплення;

— диверсифікацію ризиків та макроекономічних впливів між усіма учасниками проєкту.

До макроекономічних впливів, на нашу думку, треба віднести коливання фінансових ринків, інфляцію, а також негативні фактори, що впливають на фінансову стійкість суб'єктів бізнесу.

Враховуючи зазначені характеристики та виходячи із концепції формування структури механізмів державного впливу, фінансовий механізм ДПП доцільно визначити як систему фінансових важелів, методів та інструментів реалізації проєкту, які характеризуються повнотою, відкритістю та контролем за реалізацією фінансових зобов'язань обох сторін згідно з укладеними контрактами ДПП. Потенціал реалізації механізму формують програмно цільове фінансування та інформаційне забезпечення (рис. 1).

Розглянемо докладніше основні елементи фінансового механізму ДПП в Україні (табл. 1).

Так, основні завдання програмно-цільового фінансування проєктів ДПП полягають в наступному:

- 1) консолідації фінансових ресурсів, що використовуються в процесі реалізації проєкту, а також визначення їх джерел за рахунок постійної взаємодії обох сторін-партнерів для планування коригуючи дій та подальших напрямків реалізації проєкту. Основними критеріями, що використовуються в цьому випадку, є синергетичний соціально-економічний та інвестиційний ефект, що планується як кінцева мета реалізації проєкту;

- 2) орієнтація на стратегічні цілі державної та регіональної економічної політики.

Застосування програмно-цільового фінансування передбачає реалізацію принципу економічної рівноправності та взаємної відповідальності сторін.

Серед фінансових методів як елемента фінансового механізму ДПП доцільно виокремити такі:

- впровадження інструментів фінансового планування;
- оперативне управління фінансовими ресурсами;
- бюджетне регулювання.

На структуру капіталу та майбутню соціально-економічну ефективність для сторін-учасників проєкту впливають використовувані фінансові інструменти та важелі. Серед основних вважаємо доцільним визначити податки та збори, ставки кредитування, фінансові норми, санкції та штрафи. Використання фінансових важелів дає змогу визначити співвідношення та взаємодію різних джерел фінансування і, як наслідок, проаналізувати рентабельність та окупність реалізованого проєкту.

У межах використовуваних фінансових інструментів застосовуються фінансові норми і стимули, до яких найчастіше належать державні гранти, за допомогою яких стає можливою часткова компенсація витрат бізнес-партнера залежно від їхньої структури та обсягу відповідальності учасника. Перевага фінансових важелів полягає у можливості компенсації фінансових ресурсів партнера проєкту, направляючи звільнену грошову масу

Таблиця 1. Деталізація елементів фінансового механізму ДПП

№ з/п	Структурний елемент фінансового механізму ДПП	Деталізація
1	Форми державно-приватного партнерства	1. Концесія. 2. Угода про співробітництво. 3. Інвестиційна угода. 4. Оренда з інвестиційними зобов'язаннями
2	Фінансові інструменти	1. Боргове фінансування 2. Відсоткова ставка. 3. Права на держактиви (землю, промислові активи, надра). 4. Податкові ставки, пільги. 5. Державні гарантії.
3	Фінансові методи	1. Фінансове планування 2. Фінансовий облік. 3. Фінансове регулювання. 4. Фінансовий контроль і моніторинг.
4	Нормативно-правове забезпечення	- закони та підзаконні акти; - рішення та розпорядження органів місцевого самоврядування

Джерело: сформовано автором за [1—7; 11].

на вирішення конкретних структурних та фінансових завдань в процесі роботи над проектом [12].

Розглядати наведені інструменти та важелі фінансового механізму ДПП доцільно в якості потоків фінансування проектів, проте, незважаючи на диференціювання схеми руху фінансових ресурсів, в українській практиці найбільш популярним інструментом є державне фінансування.

Розглянемо окремо узагальнення стратегічних фінансових інструментів, що використовуються в межах фінансового механізму ДПП. Пропонується виокремити такі групи:

1) інструменти розвитку та фінансового забезпечення проектів ДПП — інноваційні інструменти, що здатні задовольнити потребу в довгострокових інвестиціях. До них належать капітальні гранти, надання субординованих кредитів. Також до складу інструментів цієї групи доцільно включити гарантії державних закупівель, механізми компенсації за валютними та кредитними ризиками, гарантії прибутковості акціонерного капіталу. Основна направленість цих інструментів — мінімізація проектних ризиків;

2) інструменти, що використовуються для вирівнювання міжрегіональних диспропорцій, що обумовлено диференціацією регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку. Мета використання інструментів цієї групи — стимулювання залучення позабюджетних коштів за рахунок інфраструктурної іпотеки, використання інвестиційних інструментів пайового та боргового фінансування;

3) інструменти непрямої фінансової підтримки на основі залучення фінансових ресурсів всіх партнерів-сторін проекту: державного партнера на засадах інтеграції фінансових моделей проектів ДПП в систему стратегічного та бюджетного планування в контексті цілей та завдань стратегічного інвестиційного розвитку; фінансових установ в контексті фінансового оздоровлення страхових компаній на основі ризик-менеджменту та хеджування, удосконалення фінансової стабільності кредитних організацій, розвитку інвестиційного потенціалу банків; приватного партнера щодо надання податкових пільг.

Розглянемо такий елемент фінансового механізму ДПП, як інформаційне забезпечення, що передбачає ефективне використання правових норм, обґрунтування показників та критеріїв, на основі яких стає можливим прийняття ефективних управлінських рішень щодо формування фінансової компоненти проекту ДПП. Залежність між обсягом інформації та фінансуванням ДПП-проекту є прямо пропорційною, тобто чим більшим є обсяг фінансових ресурсів, тим жорсткішими є вимоги до якості інформації.

Реалізація фінансового механізму ДПП потребує формування розвиненого інституційного середовища. У контексті ДПП інституційне середовище створює засади для взаємодії фінансових та правових інститутів, які здійснюють регулювання, координацію, контроль, мотивацію учасників партнерських відносин. Зазначена взаємодія здійснюється у формі інвестиційного проекту та проведення оцінки його подальшої реалізації.

Отже, можемо констатувати, що реалізація фінансового механізму ДПП здійснюється на основі наступ-

них принципів:

— мотивація сторін ДПП, насамперед бізнесу, у межах залучення фінансових ресурсів;

— використання ресурсів інституційного середовища та капіталу приватного інвестора для вирішення важливих соціально-економічних проблем;

— відповідальність держави як сторони проекту ДПП за реалізацію контрольної та регулюючої функції;

— зацікавленість у реалізації проекту ДПП зумовлена як економічною вигодою, так і соціальною складовою шляхом створення додаткових робочих місць.

З погляду етапів реалізації фінансового механізму ДПП пропонується виокремити такі елементи цього процесу:

— механізм фінансування проекту ДПП;

— мотиваційний механізм для приватного партнера, що сформований на засадах компенсації.

Проте, враховуючи особливості інституційного забезпечення реалізації ДПП в Україні, пріоритетним механізмом є саме механізм фінансового забезпечення. На його основі стає можливим визначити рівень економічної ефективності та фінансового потенціалу проекту, оскільки фінансове забезпечення дозволяє визначити і спрогнозувати можливість досягнення визначеного ступеня ефективності проекту для обох учасників. Тому особливу роль у фінансовому механізмі ДПП відіграють раціональні напрями управління фінансовими ресурсами, в тому числі бюджетними.

Отже, можемо констатувати, що в основі реалізації фінансового механізму ДПП знаходиться синергетична взаємодія джерел фінансування проекту, що забезпечує спільність відносин держави й бізнесу. Оскільки ключовою компонентою партнерської взаємодії виступають інвестиційні ресурси, реалізацію фінансового механізму ДПП слід розглядати з погляду зростання інвестиційного та соціально-економічного потенціалу проекту ДПП.

У контексті синергетичного підходу вважаємо доцільним зазначити, що за своєю економічною природою фінансовий механізм ДПП є не простим додаванням його конструктивних елементів, а комплексною взаємодією економічних ресурсів, інтересів, мотиваційних чинників та повноважень і відповідальності партнерів. У цьому аспекті, розглядаючи ефективність фінансового механізму ДПП, доцільно враховувати як оцінку регулюючого впливу держави, так і можливості програмно-цільового фінансування та використання наявного інвестиційного потенціалу бізнесу.

ВИСНОВКИ

Висновок про доцільність впровадження фінансових механізмів ДПП в Україні в межах реалізації державної економічної політики як на макро-, так і мезорівні, підтверджується наявністю позитивних екстерналій у процесі реалізації проектів, тобто при реалізації інвестиційного ДПП-проекту під впливом зовнішніх ефектів формуються фінансово-економічні засади для розвитку інших галузей економіки. Відповідно екстерналії, що виникають при реалізації проектів ДПП, мають мультиплікативний ефект на стан соціально-економічного розвитку як країни загалом, так і регіону. За сучасних умов регулювання національної економіки,

розробки та реалізації програм соціально-економічного розвитку механізми державно-приватного партнерства набувають актуальності завдяки можливості впровадження проєктів на основі консолідованих ресурсів держави та бізнесу, при цьому органи державної влади та місцевого самоврядування співпрацюють з інвесторами та зберігають контроль над проєктом. До необхідних умов формування ефективних фінансових механізмів державно-приватного партнерства у регіонах слід віднести якісну нормативно-правову базу, оптимальну фінансову модель проєктів ДПП, відпрацьовану систему прийняття фінансових рішень, наявність кваліфікованих спеціалістів.

Реалізація фінансового механізму ДПП на засадах процесів оптимізації бюджетних та позабюджетних фінансових ресурсів та розподілу фінансових ризиків між партнерами вимагають відповідного законодавчо-правового закріплення. Це дозволить, з одного боку, підвищити інвестиційну привабливість проєктів ДПП для бізнес-структур, а з іншого — забезпечити максимально вигідні умови протидії інвестиційним ризикам та реалізовувати проєкти із заданими параметрами рентабельності та іншими фінансовими показниками.

Література:

1. Ємельянов В. М. Розвиток партнерських відносин бізнесу і влади в системі державного управління сталим розвитком України: теорія, методологія, практика: [монографія]. Миколаїв: ПП Ємельянова Т.В., 2012. 420 с.
2. Забаштанський М. М. Концесійні відносини: фінансові детермінанти розвитку в Україні: [монографія]. Київ: Кондор-видавництво, 2016. 382 с.
3. Запатріна І., Лебеда Т. Державно-приватне партнерство як фактор економічного зростання та проблеми його розвитку в Україні. Економіст. 2011. № 3. С. 52—58.
4. Косач І., Журман С. Державно-приватне партнерство в АПК України: стратегічні аспекти. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 4 (20). С. 127—136.
5. Львовичкін С. В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання. Фінанси України. 2000. № 12. С. 25—34.
6. Нейкова І. С. Державно-приватне партнерство як складова інвестиційного механізму інноваційного розвитку. Науковий вісник Національного університету ДПС України (Економіка, право). 2010. № 1 (48). С. 152—160.
7. Тарасюк Г. М. Розвиток державно-приватного партнерства в забезпеченні соціально відповідальної поведінки суб'єктів господарювання. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2020. Вип. 3. С. 47—54.
8. Шилепницький П. І. Державно-приватне партнерство: теорія і практика: монографія. Чернівці: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2011. 455 с.
9. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні: Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/816>.
10. Косач І. А., Жаворонок А. В., Дегтярьов А. В. Фінансовий механізм інноваційно-інвестиційного роз-

витку підприємництва: сучасні аспекти. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2021. № 1. С. 3—9.

11. Дубина М. В., Пілевич Д. С. Проблеми активізації формування та залучення інвестицій у розвиток національної економіки. Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. 2014. № 1 (26). С. 94—101.

References:

1. Yemelianov, V.M. (2012), Rozvytok partners'kykh vidnosyn biznesu i vlady v systemi derzhavnoho upravlinnya stalym rozvytkom Ukrayiny: teoriya, metodolohiya, praktyka [Development of partnership relations between business and government in the system of state management of sustainable development of Ukraine: theory, methodology, practice], PP Yemelianova T.V., Mykolaiv, Ukraine.
2. Zabashtanskyi, M.M. (2016), Kontsesiini vidnosyny: finansovi determinanty rozvytku v Ukraini [Concession relations: financial determinants of development in Ukraine], Kondor-vydavnytstvo, Kyiv, Ukraine.
3. Zapatrina, I. and Lebeda, T. (2011), "Public-private partnership as a factor of economic growth and problems of its development in Ukraine", Ekonomist, vol. 3, pp. 52—58.
4. Kosach, I. and Zhurman, S. (2019), "Publicprivate partnership in AIC of Ukraine: strategic aspects", Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia, no. 4 (20), pp. 127—136.
5. Lovochkin, S.V. (2000), "Financial mechanism of macroeconomic regulation", Finansy Ukrainy, vol. 12, pp. 25—34.
6. Neikova, I.S. (2010), "Public-private partnership as a component of the investment mechanism of innovative development", Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy (Ekonomika, pravo), vol. 1 (48)), pp. 152—160.
7. Tarasiuk, H.M. (2020), "Development of public-private partnership in ensuring socially responsible behavior of business entities", Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia, vol. 3, pp. 47—54.
8. Shylepnytskyi, P.I. (2011), Derzhavno-pryvatne partnerstvo: teoriia i praktyka [Public-private partnership: theory and practice], Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Chernivtsi, Ukraine.
9. National Institute of Strategic Studies (2012), "Regarding the development of public-private partnership as a mechanism for intensifying investment activity in Ukraine: Analytical note of the National Institute of Strategic Studies", available at: <http://old2.niss.gov.ua/articles/816> (Accessed 20 Feb 2024).
10. Kosach, I.A., Zhavoronok, A.V. and Dehtiarov, A.V. (2021), "Financial mechanism of innovation and investment development of entrepreneurship: modern aspects", Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia, vol. 1, pp. 3—9.
11. Dubyna, M.V. and Pilevych, D.S. (2014), "Problems of activation of formation and attraction of investments in the national economy development", Naukovyi Visnyk: finansy, banky, investytsii — Scientific Bulletin: finance, banks, investments, vol. 1 (26), pp. 94—101.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2024 р.